

Az Isztambul-, illetőleg a Malomba-típusú helynévkölcsonzés kérdéséhez

Csúry Bálint emlékének
halála huszadik évfordulóján

1. Eddigi tudásunk szerint a magyar nyelvészek közül elsőként PAIS DEZSŐ idézett egy olyan településnevet (*Kotoriba*), melyet ő a magyarból határozóragos alakban a horvátba átkerült helynévformának tartott (l. tőle: MNy. XXIII, 540). Ezt ugyan KNIEZSA ISTVÁN utóbb kétesen idevonható példának minősítette, de ugyanakkor több biztosan e típusba tartozó érdekes magyar—szláv helynévkölcsonzési esetet sorolt fel (MNy. XXXII, 317—8). Tőlük függetlenül a magyar—román helynévanyag vonatkozásában többször is szót ejtettem magam, s szóltak mások is¹ arról az érdekes helynévkölcsonzési és vissza-kölcsonzési típusról, amely egy hajlító nyelvből egy ragozó nyelvbe előljárós alakban, viszont egy ragozó nyelvből egy hajlító nyelvbe ragos alakban átkerült helynév-alakulatok keletkezése révén áll elő. E típus megjelölésére önként kínálkozik az *I s z t a m b u l*-, illetőleg a *M a l o m b a*-típus megjelölés, hiszen eléggé ismeretes, hogy az *Isztambul* (< *Sztambul*) helynév a görög *ειστην πόλιν* 'a városba' görög előljárós kifejezés törökbe átkerült és átalakulva településnévvé vált formája (így PAIS, i. h.), a *Malomba* pedig egy magyar—román vonatkozásban tőlem elsőül idézett (MNy. XXX, 166) olyan helynév-alakulat, amely a magyarban *-ba(n)* határozóragos formában használt *malom* köznévként helynévként románba átkerült alakja.

Mintogy az itt hivatkozott közlemények megjelenése óta is jelentős számú idevonható jelenkori és történeti helynévi adalék gyűlt össze, megítélsem szerint nem árt ezeket most összesítve feldolgozni és a helynévkölcsonzési esetekből levonható, néhány általánosabb érdekű tanulság megfogalmazásával e helynévtípusnak a nyelvi kölcsonhatás vizsgálatában való jelentőségére rámutatni.

2. Az ilyen célkitűzéssel összeállított alábbi felsorolásban a pillanatnyi teljesség kedvéért nemcsak az újabban előkerült adalékok, hanem az irodalomban eddig ismertek is helyet kaptak. Ez adattári résszel kapcsolatosan tájékoztatás céljából ezeket bocsátom előre: Az egyes helynévi esetekre vonatkozó rész minden címszava mindig a román helynévalak. Utána következnek a magyar történeti és jelenkori adatok. Ezeket | jel választja el az őket követő román adatoktól. A román adatokat kivétel nélkül, a magyarokat azonban — helykimélés céljából — csak válogatva közlöm; nemegyszer csak az első és az utolsó említés adatát. Ha azonban az alakfejlődés szemléltetésének szempontja ezt megkívánja, a rendelkezésre álló magyar adatoknak is megközelítőleg

¹ L. tőlem: MNy. XXX, 166, XXXV, 112—3, XXXVII, 122—3, XLIII, 299—300; ErdMúz. XLII, 1 kk. és kny. ErdTudFüz. 91. sz., ErdMúz. XLIX, 138—9; Melich-Eml. 361—72. — További adalékokat közölt MÁRTON GYULA: MNy. XXXVII, 112, XL, 63, ErdMúz. XLIX, 221, és kny. ErdTudFüz. 180. sz. 6, ErdMúz. L, 281 kk. és ErdTudFüz. 197. sz. Az adatokra nézve l. még az alább idézendő adattárakat.

teljes sorát nyújtom. — A települési egységenként felsorakoztatott adalékok földrajzi elhelyezhetősége céljából (-)ben a települési egységet is megjelölöm. Az egyes települési egységek adatai után [ ]-ben közölt, rövidített forrásutalások² a felhasznált anyag lelőhelyét illetően tájékoztatják az olvasót. Ha ugyanazon címszó alatt több település helynévkincséből származó anyagot közlök, az egyes települések adatait || jellel különítem el egymástól. — Íme az adatok:

Begba. 1599: *Bék.* 1698: az *Bekben.* 1746: *Beghben.* 1765: *A Bégben.* 1767: *A Bégben.* 1830: *A' Békben.* 1947: *Bég. Bég* erdeje. | 1775: *La Bekbe.* In *Békbe.* 1793: *la fátzá Bétsi (!).* 1947: *Begba. D'alu Begba* (Búza) [SzDMon. II, 316; EHAd. 477]. — Az ismeretlen eredetű *Bék(g)* helynév határozóragos alakjaként *Begbe(a)* formát várnánk. A románban ma jelentkező mélyhangú ragos alak keletkezése a régebbi magashangú (-*be*) ragos után számomra nem világos.

Bekimbea. 1946: *Bökken.* | 1946: *Bekimbea* (Magyarpatatka, K.) [EHAd. 19]. — A magyar *bükköny* 'vicia, Wicke' nyelvjárási *bökköny* ~ *bökény* (MTSz., EtSz.) alakjának -*be* határozóragos formájából. Egy ragos magyar *Bökémbe*, illetőleg *i-ző Bökimbe* alakból ö : e hanghelyettesítéssel a román alak szabályos fejlemény; a helynévvégi -*a* talán határozott artikulusz.

Belciba. 1732: *belyke.* 1754: *A' Belykében. Bejke.* 1755: *Belke* pataka. 1947: *Bejke.* | 1947: *La Belciba* (Almásmálom) [SzDMon. V, 120; EHAd. 46]. — Az ismeretlen eredetű magyar *Belyke* ~ *Belke* helynév magyar inessivus ragos alakja. A mai román alak fejlődése számomra nem világos. A szóvég talán egy magyarból -*be* ragos alakban átkerült előbbi határozott artikuluszos -*bea* végződésű alak (l. előbb *Bekimbea* alatt) fejleménye.

Beregbe. 1742: a *Berekben.* 1947: *Beregbe.* | 1947: *Beregbe.* Dupa *Beregbe.* (Kékes) [SzDMon. IV, 280; EHAd. 49]. — A helynévi szerepben használt magyar *berek* 'nemus, Hain' köznév -*be* helyhatározóragos alakjában az alapszó véghangzójának zöngésülésével a kiejtésben *Beregbe* formában hangzott; ez az alak került át a románba.

Bigbe. 1810: *Bükk.* 1947: *Bügbe* | 1947: *Bigbe* (Felőr) [SzDMon. V, 355; EHAd. 49]. — A *bükk* 1. 'fagus, Buche', és jelentéstapadással alkalmasint egy *bükkerdő*-féle összetételből 2. 'silva fagina; Buchenwald' köznévből alakult, s helyhatározóragos formájában *Bügbe* alakban ejtett magyar helynév ilyen ragos formában és ü : i hanghelyettesítéssel került bele a románság helynévkincsébe.

Bodiba. XVIII. sz. vége: *Bodi* nevű Hellyben. 1835: *a' Bodiba.* 1947: *Bodiba* | 1947: *Bodiba* (Felőr) [SzDMon. V, 355, EHAd. 49]. — A magyar helynév alkalmasint a magyar *Boldizsár* régiségbeli és nyelvjárási *Bódizsár*

² Az alkalmazott rövidítéses forrásutalások: BHn. = GERGELY BÉLA—SZABÓ T. ATTILA: A kolozsmegyei Borsavölgy helynevei. Kvár, 1945. — DHn. = Uók: A Dobokai völgy helynevei; Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve, 1944. Kvár, 1945. 339—414 és kny. Kvár, 1946. 78 l. — DRĂGANU, Rom. = DRĂGANU Nicolae, România în veacurile IX—XIX pe baza toponimiei și a onomasticei. Buc., 1933. — EHAd. = Erdélyi Helynévtörténeti Adatok (Saját kézirat helynévtörténeti gyűjteményem; a szám a megfelelő doboz számát jelzi. A gyűjteményre nézve l. MNy. LIV, 503 kk.). ErdMúz. = Erdélyi Múzeum (folyóirat). — ErdTudFüz. = Erdélyi Tudományos Füzetek. — KHn. = SZABÓ T. ATTILA, Kalotaszeg helynevei. I, Adatok. Kvár, 1942. — Melich-Eml. = Emlékkönyv Melich János hetvenedik születése napjára. Bp., 1942. — PESTY, MgHt. — a PESTY FRIGYES-féle Magyarország 1863—1864. évben összegyűjtött helyneveit magába foglaló gyűjtemény (az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában). — SzDMon. = KÁDÁR JÓZSEF, Szolnok Doboka monographiája. Deesen, 1901—1905. I—VII. köt.

alakváltozatának (vö. OklSz.) *-i* beceképzős *Bódi* formájából (erre nézve l. EtSz.; VARGHA KATALIN, Becéző keresztneveink. Szeged, 1931, 32 és az ott id. ir.), tehát esetleg pusztá személynévből alakulhatott. Nem lehetetlen azonban az sem, hogy egy előbbi jelzős helynévi összetételből (pl. *Bódi erdeje*, *Bódi mezeje* stb.) kivált, pusztá személynévi alakjában másodlagos származék. A románba a magyar helynév *-ba* helyhatározóragos alakban került át.

Bodoloba. 1812: *Bodoló.* 1864: *Bodolóba.* | 1754: La *Bodoloba* (Magyarborzás) [SzDMon. II, 262; EHAd. 50]. — A helynévként használt, talán szláv eredetű magyar *Bodoló* személynév (DRĂGANU, Rom. 561—2) *-ba* ragos alakja. Mint a felsorolt történeti adatokból látható, a románba magyar ragos alakban átkerült helynévi forma egy jó félszázaddal korábról (1754) adatható, mint a magyar alak (1812). A viszonylag korai e típusba tartozó román helynévkölcsönzés érthetővé teszi, hogy a ragos alaknak románból magyarba való visszakölcsönzésére is már 1864-ből s aztán megint 1899 tájáról van adatunk.

Borsoserbea. 1759: A *Borso Szerben.* | 1946: *Borsoserbea* (Magyarpalatka) [EHAd. 19]. — A magyar *borsó* 'pisum; erbse' + *szer* 'ordo, series; Ordnung' köznévből alakult magyar helynév *-be* ragos átvétele; a román szövégi *-a* határozott artikulusz lehet.

Čerbe. 1769, 1944: *Cser* | 1944: La *cerbe* (Ördöngösfüzes) [SzDMon. V, 367; ErdMúz. XLIX, 221, 229 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 14]. — A magyar *cser* 'quercus cerris; Zerreiche' köznévvvel alakult *Cser* helynév *-be* ragos formája.

Čerespodba. 1944. *Cerespad* | 1944: *Cerespodba* (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. i. h.]. — Az előbb hivatkozott *cser* köznévv *-s* melléknévképzős *cseres* alakjából és a *pad* 'dorsus collis planum; flacher Rücken eines Hügels' (OklSz.) térszíni formanévvvel alakult magyar helynév *-ba* határozóragos formája.

D'aiba. 1737: A *Diajban.* 1805: A *Díváj.* 1806: A' *Divajba.* | 1944: *D'aiba.* Gura *D'aibi.* Koste la *Divaiodal* (!) (Magyarókerke) [KHn. 92—3, 95, 97; Melich-Eml. 365—6]. — A magyar *dió* ~ R. *dia* 'nux; Nuss' (EtSz.) és a köznévi szerepében kihalt, de helynevekben nagyon gyakori régi magyar *aj* ~ *áj* 'vallis; Tal' (EtSz.) köznévv összetételével alakult helynév *-ba* határozóragos formájának átkölcsönzése. Az 1805-ből és 1806-ból idézett magyar alak a magyarban szokásos hiátus-töltő *v-*vel formálódott. A román *Gura D'aibi* utótagja az alanyesetnek tekintett *D'aiba* helynév genitívusa.

Darogba. 1754: A *Daroczban.* | 1947: La *Darogba* (Almásmálom) [EHAd. 46]. — Egy bizonytalan jelentésű, alkalmasint szláv eredetű régi m. *daróc* foglalkozásnévből (erre nézve l. EtSz.) alakult magyar helynév *-ba* ragos kölcsönzéses alakja. Megjegyzendő, hogy Almásmálomról egyébként már 1334-ből ismerjük az átírt alakban közölt *Daróczpatak*, 1760-ból pedig a *Gyaluj* (!) *Daroczi* helynevet [SzDMon. V, 120—1].

Domba. 1775: A *Domb* | közbe. A *Domba* alatt. A *Domb* allyába. 1854: *Domba* alatt. | 1804: Szub *Domba.* Szub *Dombá.* 1864: Szub *Domb* (Magyar-köblös) [SzDMon. IV, 470; DHn. 48—9; EHAd. 46]. — A magyar helynév a *domb* 'monticulus; Hügel' köznévből alakult. A román helynévalak vagy egy magyar határozóragos forma átkölcsönzése, vagy a *Domb* *alatt* névutós szerkezetből szóhatártévesztéssel már a magyar lakosság ajkán tévesen elvonódott *Domba* helynév alak átkölcsönzése. Ez utóbbi esetben a címszövebeli helynév nem tartozik az itt tárgyalt típusú helynévkölcsönzések sorába.

Falodba. 1622: *Fellak.* 1812: *Fellakba.* | 1944: La *falodba* (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 233 és ETFüz. 180. sz. 6, 18; uo. és EHAd. 51 még több

adat]. — A magyar *fel* 'superior; ober-' és *lak* 'villa, domicilium; Wohnung' köznévből alakult helynév *-ba* ragos formájában a románba átkerülve ilyenféleképpen alakulhatott: magyar *Fellakba* (ejtve: *Fellagba*) > román *Fellogba* > *Falogba*. Azt, hogy a mai román alak — mint MÁRTON (i. h.) felteszi — a magyar *Pad* ~ román *Podba* helynévalak analógiás hatására keletkezett vagy esetleg hangképzésbeli „kényelemszeretet”-re vezethető-e vissza, nem tudom eldönteni.

Farba. Az egymással tőzsomszédos Szeli^fse és Tordaszentlászló határában egy szántóföldként használt területre a tordaszentlászlói magyarok *Far*, ragos alakban *Farba*, a teljesen román Szelicse lakói pedig *Farba* formában hivatkoznak (Janitsek Jenő szíves írásbeli közlése).

Fernehaba. 1741: *Ferhona*. 1746: *Ferhonab(an)*. 1784: *A' Ferhonába*. | 1896 körül: *Fernahaba*. 1937: *Férnéhábá* (Nyíres) [ErdMúz. XLII, 31, 141; SzDMon. V, 278]. — A magyarban *Ferhona* helynév határozóragos *Ferhonába* alakjának románban hangátvetéssel keletkezett formája. Maga a magyar név ismeretlen, alkalmasint szász eredetű helynév, de hogy éppen a német *Fernehaber* magyarba átkerült alakja lenne (így SzDMon. i. h.), az csak csekély valószínűséggel állítható.

Gärgäsiba. 1760: *Görgöség*. 1947: *Görgösig*. | 1947: *Gärgäsiba* (Almásmálom) [SzDMon. V, 121; EHAd. 46]. — Valószínűleg a magyar *görög* 'volor; rollen' ige melléknévi igenévi *görögő* alakjából és az elavult fgr. eredetű *ség* nyelvjárási *i-ző sig* 'collis, monticulus; Hügel' (OkISz.) köznévvvel formálódott helynévnek románba határozóragos formában átkerült változata. A román helynév alakba hanghelyettesítéssel került az *ö* (~ *o*)-k helyébe *ä*, a *b* előtti *-g* eltűnésének oka számomra nem világos, habár az idegenből átkerülő, az átvevő nép számára „értelmetlen” helynevek elalaktalanodása terén ennél még jóval különlegesebb esetekkel is találkozunk (l. alább a *Košniba* címszót is!).

Gät'aba. 1732: *Gatya* nevezetű helyben. 1751: *Gatyáb(an)* | 1947: *Gät'aba* (Almásmálom) [SzDMon. V, 121; EHAd. 46]. — A magyar *gatya* nyelvjárási *gagya* köznévi magyar helyhatározóragos helynévi használata révén románba átkerült helynév.

Goromba. 1767: *Gorom* hegy. 1773: A nagy *Goromba*. 1776: A Nagy *Goromba*. 1947: *Goromba* | 1947: La *Goromba* (Retteg) [SzDMon. V, 531—2; EHAd. 51]. — A román *goron* 'tölgy' köznévből alakult nagyon gyakori *Goron* (~ *Goron*) helynév (DRĂGANŪ, Rom. 333) kölcsönzéssel átkerült a magyarba, a magyarságtól gyakran hallott helyhatározóragos *Goromba* alakot vette aztán vissza a románság. A további nyelvi kölcsönhatás eredményeként ez a forma kerülhetett vissza a magyarba.

Härsämba. 1684: *Harsán* nevű helyb(en). 1826: *a' Felső Harsämba a'* Lapos föld. Az *Harsämba*. 1828: *Harsányban*. 1851: *a' Harsämba a'* Széles földön innen. 1942: *Harsämb* ~ *Harsämba*. *Harsämb* uttya. *Harsämbi* út. *Harsämbi* árok. | 1844: Lá *Harsämba*. 1942: *Härsämba*. Drumu kätä *Härsämba*. Drumu *Härsämbi*. Päräu *Härsämbi* (Csomafája, K.) [BHn. 61—4]. || 1754: Az *Harsányban*. *Harsányban* a Patak mellett. 1756: *Harsänbéli* Láb. 1777: *Harsány*. 1941: *Härsämba* árka. 1792: In *Hersána*. La *Harsamba*. 1941: Päräu *Härsämbi* ~ Päräu *Härsämbi* (Kolozsborsa) [BHn. 115—7, 119, 122—3] || 1816: *a' Harsányban*. 1845: La szinyi (?) mari vagy *Harsany*. 1864: „*Harsämb* mind a két nyelven (ti. magyaron és románon) így neveztetik ma is mint láttzik régi magyar elnevezés”. | 1942: *Härsämba* (Kolozsgyula) [BHn. 128—9]. —

Az itt fennebb, három falu helynevei közül idézett adatok három szomszédos falu határa szélén fekvő területre vonatkoznak. Az adatokból megállapítható, hogy a magyar *hárs* 'tilia, Lindenbaum' köznév denominális *-ány* képzővel alakult *Hársány* helynévi származéka *-ba* ragos formába a románba került, ott részint *Hársamba*, részint meg ebből elvont *Hársamb* alakban élt tovább. A kétnyelvű magyarság aztán visszakölcsönözte a két román alakot; így a kolozsborsai és csomafáji magyar is ma a *Hársámbába* megy. A tőszomszédos Kolozsgyulán és Csomafáján az emellett hallható magyar *Hársamba* alak tehát lényegében nem a *Hársán(y)* helynév *-ba* ragos alakjának, hanem a román *Hársamba* helynévformából tévesen elvont *Hársamb* névváltozat inessivus ragos alakjának tekinthető, csak természetesen fonetikai okokból az ejtett alak egybeesik a magyar *Hársán(y)* helynévalakból képezhető *-ba* ragos alakokkal. — (Minderre l. még Melich-Eml. 365.) A *Hársámbi árok* és a *Hársámbi út* helynév előtagja lehet ugyan a román *Părău Hársámbi* helynévalakulat genitivusi utótagjának visszamagyarosított alakja, de — talán több joggal — a románból visszakölcsönzött *Hársamb* helynévalak *-i* képzős formájának is tekinthető.

Hidekutrea. 1673: *Hitegh* (!) *kut* allyaban. 1947: *Hidekkut* | 1947: *Hidekutrea* (Almásmálom) [SzDMon. V, 120—1; EHAd. 46]. — A magyar *hideg* 'frigidus; kalt' és *kút* 'fons; Brunnen' köznévvvel alakult *Hidegkút* helynév *-ra* határozóragos alakjának átkölcsönzése. A román *-rea* szóvég nem hozható a magyar *-ra* névutói eredetű rag ómagyar-kori *rea* alakjával közvetlen kapcsolatba, minthogy ilyen régi, e típusba tartozó átvételre helynévtörténeti adatok hiányában nem gondolhatunk. Nem lehetetlen azonban, hogy a román helynévalak itt a *-ra*, *-re* ragnak, ha nem is olyan régi, de viszonylag mégiscsak régies *-ré* formáját őrizte meg. (L. HORGER, Mnyj. 127.) A román helynév szóvégi *a*-ja alkalmasint határozott artikulus.

Hojomba. 1643: *Halvány*. 1767: *Hojvám*. *Hollyván*. 1774: In *Hajvány* dicto. 1779: A *Holoványban*. Az *Haloványban*. 1796: *Holvány*. 1816: A' *Holvánban*. 1823: *Holvány*. 1826: A' *Haloványban*. 1830: a *Halvány*. 1853: *Hojván* vagy *Holvány*. 1857: a *Halványba*. 1862: a *hojván*. 1868: *holvány*. 1947: *Hojván*. | 1774: In *Hojvánu*. 1947: *Hojomba* (Retteg) [SzDMon. V, 531—2; EHAd. 51]. — A magyar helynév a magyar *halvány* (~ *halavány* ~ *halovány*) ~ *holvány* (~ *holovány*) 'alveus fluvii vel lacus aqua destitutus; einstiges Flussbett, einstiger See' köznév helynévként való alkalmazásával alakult. Véleményem szerint a történeti adatok tanúsága szerint e helynévnek már a rettegi magyarság nyelvében is több alakváltozata lehetett; ezek esetleg különböző időkben keletkezettek ugyan, de a különböző időkben keletkezett alakok egy időben egymás mellett párhuzamosan is élhettek. Szerintem csak így érthető meg a történeti adatokban jelentkező, kavargó sokféleség. A felsorolt adatok között a szabályos *Halovány* ~ *Halvány* ~ *Holvány* helynévalak figyelmen kívül hagyásával csak az 1767. évi *Hojvám*, *Hollyván* (olv. *Hojván*), az 1853-ból, 1862-ből és a mai rettegi népnyelvből ismert *Hojván* forma szorul magyarázatra. Úgy nézem, hogy ez az alak vagy a magyarban, vagy a románban az első szótagbeli szótagzáró *l* és a második szótagbeli ugyanilyen fonetikai helyzetben levő *ny* hang képzésbeli egymásra hatásával, illetőleg hangképzésbeli cseréjével érthető meg: a nem palatalizált *l* a szóvégi *ny* hatására jésült, az *ny* pedig a *-ba* ragos helynévalakban palatális nazálisból bilabiális nazális alakult. Számomra valószínűnek látszik az is, hogy az így keletkezett *Hojvám* > román *Hojvam* helynévi forma *v*-je a románban, sőt esetleg már a magyarban is

bilabiális jellegű β , illetőleg u -szerű hang lehetett, és ez az illabiális $\acute{a}$ hatására illabiális színezetű u a magyarban és a románban egyaránt „értelmetlen” *Hojvám* ($\sim$ román *Hoivam*) helynévben a románság ajkán képzés szempontjából könnyen beleolvadhatott a rákövetkező illabiális $\acute{a}$ ($\sim a$)-ba. Szerintem ilyenformán az 1774. évi román *Hojvǎnu* alak *Hoivanu-nak, de *Hoibanu-, illetőleg *Hoivanu-nak is olvasható. Így keletkezhetett aztán román szájon a *Hoiban ($\sim$ *Hoivan)-ból, illetőleg a -*ba* ragos *Hoibamba ($\sim$ *Hoivamba) alakból előbb *Hoian*, illetőleg *Hoianba*, majd az első szótagbeli o hatására a ragos formában a *Hoioмба* helynévi alak. A rettegő magyarság máig megőrizte a *Holvány*-ból az előbb jelzett módon fejlődött *Hojván* formát (a β kérdésére nézve I. PETROVICI EMIL, MNy, LII, 8—10 és MNyTK. 93. sz. 4—6). — Uő.: Studii și Cerc. Filiala Cluj V (1954), 447 és tőlem: MNy. LIII, 345 kk., ill. MNyTK. 97. sz. 13, MNy. LVI, 31 kk.; Nyr. LXXXIV, 99).

Holumba. 1714: Az *Halom* alatt. 1753: Az *Halmok*nál | 1747: La *Holumba* (Kolozsborsa) [BHn. 112—4] || 1782: Gye kitre *Holumba*. Gye kitre *Holumbá* (Mánya) [EHAd. 50]. — Kolozsborsa jelenkori helynévanyagában az 1941-ben lejegyzett román *Holomburi* $\sim$ *Holomburile* helynévalak mellett a magyar *Halombak* $\sim$ *Halambak* névváltozattal is találkozunk [i. h. 124]. Ugyanilyenféle megfeleléssel kell számolnunk a máshonnan idézhető következő román és magyar helynévadatokban: 1715: in loco vulgo dupe *Holamul* dicto. 1749: *Halom* alatt, az *halmok* alatt, az *halmok*on innet. 1766: A *Halom*. *Halmok* alatt. *Halmok*on innét. A *Halmok*on tul. Az *Halmok* felett a' Gardon. 1942: *Halambak*: *Halombak* $\sim$ román *Holomburi* (Ormány) [EHAd. 51; SzDMon. V, 309] || 1942: *Halombok* $\sim$ román *Holomburi* (Girolt, SzD.) [EHAd. 51]. — Az itt felsorolt adatok alapján számomra valószínűnek látszik, hogy a kolozsborsai románság nyelvébe még a XVIII. század első felében átkerült a magyar *Halom* helynév határozóragos *Holumba* alakban (l. az 1747. évi adatot!); ebből román ajkon egy tévesen kikövetkeztetett *Holub* helynévváltozat keletkezhetett (l. MÁRTON GYULA' A rumén nyelvtanász első három kötetének magyar eredetű anyaga: Az Erdélyi Tud. Int. Évkönyve 1940—41. 152 és kny. 36.). Minthogy a fenti történeti adatok tanúsága szerint a régebbi magyar *Halom* helynévalak mellett használatos volt a többes számú magyar *Halmok* forma is, román ajkon szintén keletkezett többes *Holomburi*, illetőleg *Holomburile* helynévi alak. A kétnyelvű magyarság aztán a román többes számú alak hatására a románból visszakölcsönzött *Halomba* helynevet -*k* többesjellel is ellátta; így a mai borsai magyarság nyelvében élő *Halombak*, illetőleg *a*-zó *Halambak* alak románból való visszakölcsönzéssel és román alaktani hatással magyarázható (l. még erre tőlem: *Halombok* $\sim$ *Halambak*. ErdMúz. XLIX, 138—9 és az ott id. irodalmat, illetőleg adatokat).

Hosujiba. 1642: *Hoszu Ayban*. 1732: Az *Hosszu Ájban*. 1942: *Hosszuj* $\sim$ *Hosszaj* $\sim$ *Ószajba*. *Hosszuj* torka. *Hosszuj* feneke. *Hosszuj* ódala | 1764: La Fundu *Osojbi*. 1770: La *Hosszuj*ájbá lá alig (?) 1942: *Osojba*. Gura *Osojbd'i*. Fundu *Osojbd'i*. (Páncélcseh, SzD.) [DHn. 54—5, 57, 61]. — A magyar *Hosszuj* helynév a *hosszú* 'longus; lang' és az *áj* 'vallis; Tal' köznév összetételével alakult; e helynév hangkivetéses és -*ba* határozóragos *Hosszujba* (l. az 1942. évi *Hosszaj* változatot!) formájának átvételeként tekinthető a román helynévalak. Ez utóbbiban feltűnő a szőeleji *h* eltűnése. A magyar *Oszajba* alakváltozat a románból visszakölcsönzött forma.

Hosuba $\sim$ **Husuba** $\sim$ **Husube**. 1642 után: ad locum Setét Rakottyá vocatum ... In *Hosszu*. 1864: *Hosszúk*. 1947: *Hosszu* | 1820: Lá Kapu

*Hosszsube*³ (Baca) [SzDMon. II, 99; EHAd. 46] || 1820: Kete Láz in *Husube*. In *Huszube* szub Kaszte. In *Huszube*. In *Huszube* sub Kaszte la Szedries. In *Huszube* kete Láb. In *Huszubá* tseje lálte. Pinge *Huszube*. 1825 körül: In *Huszuba*, gyela valarét. La *Huszuba* kete Lelestyilor. *Huszube* kete Lelest. *Hosszsuba* gye sub Kaszte Lelestyilor. La *Hosszsuba* szub Kaszte Lelestyilor. 1864: *Husubele* (Csicsómihályfalva) [SzDMon. II, 433; EHAd. 47] || 1804: La Hószszuba (Dellóapáti, SzD.) [EHAd. 47] || 1622: *Hozzu*. 1754: *Hosszsuba*. 1947: *Hoszuba* | 1947: *Hosube* (Felőr) [SzDMon., V, 355, EHAd. 49] || 1767: Kurta *Hosszu*. 1774: In *Hosszu*, XIX. sz. első fele: Az *hosszsuban*. 1823: A *Hosszsuba*. 1898: *Hosszuk*. 1947: *Hoszubák* | 1947: La *Hosubá* (Retteg) [SzDMon. V, 533; EHAd. 51] || 1696: *Hosszú*. 1823: Kő pataka mellett a *hosszsuba*, a *hosszsuba* a Szöllők alatt. A *hosszsuba* a falu végén. 1898: *Hosszuba* dülöl | 1864: In *hosszsubá*. 1899: in *Hosszuba* (Szépkenyerűszentmárton) [SzDMon. VI, 432—3; PÉSTY, MgHn. XIV/2. 294b.; EHAd. 52] || 1947: *Hoszuba* | 1947: *Hosuba* (Várkudu, SzD.) [EHAd. 52] || 1767: A *Hosszsuba* kuthoz jövő végel. 1822: a' *Hosszsuban*. 1825: A' *Hosszsuba*. | 1767: La *Hosszsuba* nevű helyben. La *Hosszsuba* in Rezore. *Hosszsuba* alias La kérére. 1823: In *Hosszsubá*. 1824: In *Hoszubá*. 1825: La *Hosszsuba*. 1840: Lá *Hosszsuba*. 1849 körül: Lá *Hosszsuba*. XIX. század közepe: lá *Hosszsuba* intre Péráje (Mócs, K.) [EHAd. 20] || 1832/XIX. század közepe: Lá *Hosszsubá*. 1856 körül: In *Hosszuba* (Novaj) [EHAd. 20] || 1891: *Hosszu*. 1942: *Hosszu* | 1942: *Husuba*: In *Hosuba* (Kalotadámos) [KHn. 47; Melich-Eml. 365] || 1891: *Hosszu* | 1941: *Hosuba* (Nagypetri) [KHn. 304] || 1941: *Hoszubaji* rét. 1864: *Huszduba* (!) | 1941: Ritu d'ela *Hosuba* (Magyarsárd) [KHn. 229]. — A magyar *hosszú* 'longus; lang' köznév *-ba* határozóragos alakja *Hosuba* ~ *Husuba* formában átkerült előbb a románba, majd onnan visszakölcsönzéssel a magyarba. Az új, határozóragos alak aztán kiszorította a régi magyar ragtalan alakot. A román *Hosube* és *Hosubele* forma talán egy magyar *Hosszúk* helynév hatására úgy keletkezett, hogy a román lakosság a *Hosuba* alakot *-ă* végű alanyesetnek érezte, s belőle formálta aztán a *Hosube*, illetőleg határozott artikulussal is ellátott *Hosubele* helynévváltozatot. Az ilyenféle alaktani hatásra nagyon érdekes példát találhatni a fennebb Rettegről közölt helynévadatok között. Itt az 1767-ből idézett *Kurta Hosszu* helynév mellett 1898-ból ismert többes számú *Hosszuk* is nyilván úgy keletkezhetett, hogy a jelzett település határában két *Hosszu* lehetett: egy *Kurta Hosszu* (1767) és egy ennél hosszabb *Hosszunak* nevezett terület. A két *Hosszú*-t összefoglalóan természetesen *Hosszuk*-nak nevezték (1898). Miután azonban a románba helyhatározóragos formában átkerült magyar *Hosszu* helynevet a rettegi magyarság a románságtól kizárólag *Hosuba* alakban hallotta emlegetni, *Hosszuba* formában visszakölcsönözte e helynevet, de a két *Hosszu* összefoglaló neveként addig használt *Hosszuk* helynévalak helyett a többesjellel megtoldott *Hoszubák* helynévi formát kezdte használni. Alkalmassint román nyelvi hatásnak tekinthető a szóközépi, ikerített *sz* megrövidülése, illetőleg ikertelenedése is.

Hotarba. 1885, 1913: *Hatarba*. 1942: *Hotarba*. *Hotarbai* patak. *Hotarba* feneke | 1942: *Hotarba*. *Valea Hotarbi*. *Dunga Hotarbi*. *Ulitsa spre Hotarba* (Ördögkeresztúr) [BHn. 159—60]. — A románban a magyar *határ* 'territorium; Gebiet' köznév *-ba* helyhatározóragos alakja; a románban az első szótag-

³ Alkalmassint elírás *Hosszsubi* helyett; ez a feltehető *Hosszsuba* (*Hosuba*) genitivusa lehetne.

beli *o* nyilván hanghelyettesítéssel került a magyar *a* helyére. A románból magyarba visszakölcsönzött *Határba* alakból *-i* birtok (nomen possessi) -képzős *Határbaji* formában a *j* inetimologikus, hangűrtöltő sarjadékhang.

Kementsibeá. 1643 után/1770 k.: *Kementze*. 1747: *Kemence*. 1754: *Kementzében*. 1898: *Kemenczében*. 1958: *Kemence* | 1958: *Kementsibga* (Szék) [SzDMon. VI, 423—4; EHAd. 52, az 1958-ból való adatokat Janitsek Jenő volt szíves rendelkezésemre bocsátani]. — A magyar *kemence* 'fornax, Ofen' köznévi helynévként használt és a románba *-be* helyhatározóragos formában átkerült alakja. A román helynév szóvégi *a*-ja nyilván határozott artikulus.

Kerbe. A Kolozsvárral tőzsomszédos Kolozstótfalu határából 1812-ből a következő adat idézhető: „La *Kertbe* és la Roze nevezetű Helyekben” (erdő) [EHAd. 18]. JANITSEK JENŐ szíves írásbeli közléséből tudom, hogy a címszóul írt helynév a falutól északnyugatra eső — a falu öregei szerint — egykori urasági gyümölcsöskertre vonatkozik. Az ejtett alak fonetikai okokból kétségtelenül csak a *Kerbe* forma s nem az 1812-ből idézett *Kertbe* alak lehet.

Ketserbe. 1644, 1765: *Keczer*. 1947: *Kecerbék* | 1947: *Ketserbe* (Várkudu) [SzDMon. IV, 533; EHAd. 52]. — Az ismeretlen eredetű *Kecer* helynév *-be* helyhatározóragos alakban átkerült a románba, majd onnan visszakölcsönzéssel *Kecerbe* formában a magyarba. Minthogy azonban alkalmasint két *Kecer* (pl. *Hosszú-* és *Rövid-* vagy *Nagy-* és *Kiskecer* is) lehetett, ma a két *Kecer* összefoglaló neveként a magyarban a többes számú *Kecerbék* helynévi alakot használják. (L. még előbb a kolozsborsai *Halombak* és a rettegi *Hosszúbák* helynévvel kapcsolatban mondottakat).

Kisába. 1932: *A Kisábába* | 1820: In *Kisábe*. Gyin szusz gye *Kisábe*. In Ritu *Kisébi*. In ritu *Kisébi*. In *Kisábe* mnyike. In *Kisábá* tse mnyike. In *Kisábe* máre. La *Kisábe* káre éj máj máre. Lá *Kisábe* átse mnyike. In *Tyis ábe* (!). 1825 körül: In *Kisaba*. In *Kisábi*. Ritu *kisébi*. 1932: Ritu *Kisébi* (Csicsómihályfalva, SzD.) [EHAd. 46]. — Magyar nyelvű történeti adatok hiányában egy feltehető *kis* 'parvus; klein' + *áj* 'vallis, Tal' helynévi összetételnek a románba határozóragos formában való átkerülésével magyarázható a román *Kisaba* és ennek magyarba való visszakölcsönzésével a magyar *Kisába*, inessivus raggal *Kisábába* helynévalak.

Kisámalomb. 1754: *A' Kis Malomba*. 1820: *Kis Malomba*. *A' Kis Malomnál*. 1932: *Kisámalom* | 1932: la *Kisámalomb* (Baca) [EHAd. 46]. — A magyar *kis* 'parvus; klein' és a *malom* 'molendinum; Mühle' köznévvvel alakult magyar *Kisámalom* helynév egy *malomra* és később jelölésköri tágulással ennek környékére vonatkozhatott. E helynév *-ba* helyhatározóragos alakjából vonódhatott el a románban a címszóbeli helynévváltozat.

Kistelebe. A marostordai Mezőbánd 1864-ben feljegyzett egyik Kistelekfalva helynevével kapcsolatban az összeíró megjegyzi, hogy az uraji románok „lá *Kistelebe* alakban mondják” (PESTY, MgHt. XXVIII). A magyar helynévalakkal kapcsolatban a következő történeti adatok idézhetők: 1668: *A' Kis Telekben*. 1669: *A' Kis telek* bertzén. 1856: *A' Kis Telekbe* (IMREH BARNA, ErdMúz. XLVII, 318). A címszóbeli helynévalak feltehetőleg a hivatkozott magyar helynév rövidebb *Kistelek* változatának *-be* ragos formájából (*Kis-telegbe*) az uraji románság ajkan alakatlanodott el.

Kiszirbe. 1737: *A Kis Nyirban*. 1805: *A Kis Nyirben*. 1941: *Kisnyir* | 1941: La *Kiszirbe* (Magyarókerke) [KHn. 92, 95, 97]. — A magyar *Kisnyir* helynév a *kis* 'parvus; klein' és a *nyír* 'betuletum; Birkenwald' köznévvvel

alakult. Minthogy a *nyír* szó *i*-je feltehetőleg eredetibb *í*-ből fejlődött, e szóhoz régebben mélyhangú toldalékok járultak. A címszóbeli román helynévalak azonban nem a régibb magyar határozóragos *Kisnyírba* (1737), hanem az újabb *Kisnyírbe* (1805) magas hangú határozóragos helynévváltozat átkölcsönzésével került át a románba.

Kolimbă. 1784: *A' Kojinkba*. *A' Kojimba*. 1825: a *Kóinknál*. 1937: *Kójink*. *Kójink* feneke | 1937: *Kolimba*. Fundu *Kolimbi* (Nyíres) [ErdMúz. XLII, 248 és ErdTudFüz. 91. sz. 55]. — Az ismeretlen, alkalmasint szász eredetű helyhatározóragos magyar *Kojimba* helynévalak románba való átvétele. A címszóbeli nominatívusi és a *Fundu Kolimbi* szerkezetben előforduló genitivusi alak arra mutat, hogy az átkölcsönzött helynév a románban az *-ă* végű főnevek csoportjába tagolódhatott bele.

Koroiba. 1766: *Korodgya*. 1864: *Korogy*. 1944: *Kórógy*, *Kórógycsorgója* | 1944: *Koróiba*, Părău *koróibi*⁴ (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 238 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 23]. — A magyar *Kórógy* helynév a *kóró* 'frutex; dürre Pflanze' köznév *-gy* névszóképzős származéka lehet. A magyarból inessivus raggal átkerült helynévben a *-ba* rag előtti *-gy*-ből az *i* feltehetőleg román fejlemény.

Košniba. 1947: *Kosnyiba*.⁵ | 1947: *Košniba* (Almásmálom, SzD.) [EHAd. 46]. — A ma értelmetlennek tetsző helynév nagy valószínűséggel a régebbi magyar *Kovácsné* vagy *Kovácsnyil* helynév elalaktalanodásával keletkezett. Ez utóbbi két helynévre a következő történeti adatok állanak rendelkezésemre: 1751: *Kovács nyilban*. 1754: *A' Kovácsnéba*. 1760: *A' Kovácsnéba* a' kutnál [EHAd. 46]. A forrásokban irodalmias-köznyelvies formában megőrzött *Kovácsné* helynév *-né* nőnévképzője az *i*-zű almásmálomi nyelvben kétségtelenül *-ní* alakú volt. A magyar határozóragos *Kovácsniba* vagy a *Kovácsnyilba* helynévből már magyar szájon is keletkezhetett **Kovácsniba* > *Koásniba* > *Kosniba* helynévváltozat, véleményem szerint természetesen úgy, hogy e változatok alakulásában szerepet játszott a helyi román lakosság is. A címszóbeli forma véglegesen a románban az *n* Jesúsülésével alakulhatott ki, s innen kölcsönözte vissza az almásmálomi magyarság.

Krisajba. 1760: *Krisájba*. 1782/1798: *A' Krisájaban* | 1782/1798: In Gyalu *Krisájbi*. In gyalu *Kriseibi*. In nyisloku *Krisybi*. In Mnyisloku *krisejbi* (Forró) [MNy. XXXV, 113; EHAd. 2]. 1782: Gyalu *Krisajbe* (Marosgezse) [MNy. i. h.]. — Mindkét pontról idézett helynév hihetőleg egy eredetibb magyar *Kőrisáj* helynév *-ba* ragos alakjából román szájon keletkezett olyanféle helynévforma, mint a kolozsborsai *Keresztáj*ból románba átkerült, majd onnan visszakölcsönzött *Kresztáj* ~ *Krisztáj* [BHn. Mut.]. Az elsőként közölt történeti adat tanúsága szerint a forrói magyarság ragos alakban visszakölcsönözte, és már a XVIII. század végén kétszeres inessivus-raggal használta a helynevet.

Lodba. 1769: *Lak*. 1831: *Lakba*. 1944: *Lak* | 1944: *Lodba* (Ördöngösfüzes, SzD.) [ErdMúz. XLIX, 221, 240 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 25.]. — A román helynév egy ejtésben *Lagba*-nak hangzó magyar inessivus-ragos helynévforma átvétele; ebből *a* : *o* hanghelyettesítéssel feltehetőleg *Logba*, majd a mai román alak fejlődött (l. még i. h.).

⁴ Érdekes megjegyezni, hogy ugyanott a magyar *Kórótyhiggya* helynévnek már a románban is *Podu korodului* a megfelelője.

⁵ E helynevet a magyar lakosság helyhatározóként természetesen ilyenformán használja: „*Menyek a K o s n y i b á b a*”.

Malomba ~ Molumba. 1868: *Malom*gya. 1931: *Malomba*. | 1931: *Malomba* (Marosdéce) [EHAd. 55]. — A magyar *Malom* helynév helyhatározói *Malomba* alakban átkerült a románba, majd onnan ilyen határozóragos formában visszavette a magyarság is. A helynév eredetileg kétségtelenül egy *m a l o m r a* és környékére vonatkozó helynév lehetett, a *m a l o m* elpusztulása után azonban a marosdécei magyarság a román szájról gyakran hallott *Malomba* (olv. *Malombá*) alakban már nem érezte a magyar *m a l o m* köznévből való alakulást, s így román szájról visszakölcsönözte a *Malomba* alakot. Ezért ma a kérdéses helyre igyekvő marosdécei magyar a tudakozódó kérdésre így felel: „*Menyek a M a l o m b á b a*” [l. még MNy. XXX, 166 és tölem: Miért és hogyan gyűjtjük a helyneveket? Kolozsvár, 1938, 10]. A Balázsfalva környéki Buzásbocsárdról a következő idevonható helynévalakot ismerjük: 1794: A *Molumba* nevezetű helyen. 1806: A Kis *Malomba* Padgyába. A Nagy *Malombába*. 1819: A *Malomba* nevezetű helyben. a *Malombába*. 1826: A *Molumba* Padján. A *Molumbába*. A nagy *Molumbába*. 1864: *Molumba* [PESTY, MgHn. XV, 56a; EHAd. 1]. A Buzásbocsárddal tőszomszédos Alsókarácsonyfalváról is idézhető 1864-ből a buzásbocsárdi határrésszel szomszédos terület nevéként a román *La Molumba* helynév (PESTY, MgHn. 54); ez a helynév kétségtelenül szintén a magyar *malom* köznévről régiségbeli vagy nyelvjárási *molom* alakjának román szájra helyhatározóragos formában átkerült fejleménye.

Martomba. 1754: a' *Martonbann*. 1941: *Martonfenik* | 1941: *La Martomba*. D'alu *Martombi*. Băjile *Martombi* (Farnos) [KHn. 286, 289; Melich-Eml. 366]. — A magyar helynév alkalmasint a magyar *Márton* ~ *Marton* személynévvvel azonos; ennek a *-ba* határozóragos alakja került át a románba. Hogy maga a helynév pusztán személynévből alakult helynévnek vagy valamilyen jelzős szerkezetből elvont helynévformának tekintendő-e, az a címszóbéli román átkölcsönzéses alakokkal kapcsolatban lényegtelen kérdés.

Meskementsiba. 1947: *Méskemence* | 1947: *La Meskementsiba* (Almásmálom, SzD.) [EHAd. 46]. — A román helynév a *mész* 'calx; Kalk' és a *kemence* 'fornax; Ofen' köznévből alakult helynév *-ba* helyhatározóragos alakja. Mint-hogy a magyarban a ragos alak csak magashangzós *-be* ragos forma lehetett, feltehetőleg az e település helynévanyagából ismert mélyhangú *-ba* határozóragos alakban átkölcsönözött helynevek (*Gărgășiba*, *Gal'aba*, *Koš'iba*, *Ned'iba*, *Sikraba*, *Solomba*) hatásának lehet tulajdonítani a címszóbéli alak mélyhangú voltát.

Nadba. 1864, 1891: *Nád*. 1941: *Nátpatak*. *Nátpataka* | 1941: Părău d'ila *Nadba*. Părău la *Nadba* (Magyarókerke) [KHn. 94—5, 97, 100; Melich-Eml. 366]. — A román helynévalak esetében a magyar *nád* 'arundo, canna; Rohr' köznévvvel alakult helynév *-ba* helyhatározóragos formájában átkölcsönzésről van szó.

Nad'ajba ~ Ned'iba. 1673: *Nagy Ayba(n)*. 1947: *Nagyáj* | 1947: *Ned'iba* (Almásmálom) [EHAd. 46]. || 1785: A *nagy-ájban*. 1834: A' *Nagy Ajba*. A' *Nagy Allyba*. A' *Nagy Ajbéli* Nevendék Erdők között | 1834: *La Nagy Ajba*. *La Gura Nagy Ajbi* (Gőc, SzD.) [EHAd. 49]. — A címszóbéli román helynév a magyar *nagy* 'magnus; gross' és a köznévszerepben kihalt *áj* 'vallis; Tal' köznévvvel formálódott helynév *-ba* helyhatározóragos alakjának átkölcsönzésével került át az almásmálomi és a gőci román helynévanyagba.

N'irba. 1793: *Nyír* n. Bokros hely. 1941: *Nyír*. | 1941: *N'irba* (Magyar-kiskapus) [KHn. 171, 173]. — A magyar *nyír* 'betuletum; Birkenwald' köznévről *-ba* ragos alakja (l. még Melich-Eml. 366).

Oradba. 1754: Az *orádba*. Az *Orát* (!) felet. 1809: az *Oradba* v. *Órádba*. 1941: *Óráti* kut. *Óráti* düllő | 1941: Fintína la *Oradba*. La *Oradba* (Szucság) [KHn. 153—4, 156; Melich-Eml. 366]. — Az először 1343-ban jelentkező, majd elpusztult, illetőleg Szucság határába olvadt *Orad* nevű település [l. CSÁNKI, V, 389—90; KHn. 243, 252] nevének *-ba* helyhatározóragos alakja.

Oroskutrá. 1407: intra loca *Orozkuth* . . . appellata. 1673: *Oroszktut* alatt. 1795: Az *Oroszkutnál*. 1947: *Oroszktut* | 1947: La *Oroszktuträ* (Almásmálom) [SzDMon. V, 120—1, EHAd. 46]. — A magyar *orosz* nép-, esetleg belőle alakult családnév és a *kút* 'fons; Brunnen' köznév összetételével képződött *Oroszktút* helynév *-ra* határozóragos átkölcsonzésé. A magyar ragvégi *-a* helyén a román *-ă* feltehetőleg határozatlan artikulus.

Padba ~ Podba. 1754: a' *Padbann*. 1813: A' *Padban*. 1891, 1941: *Pad* | 1941: *Podba* (Magyarókerke) [KHn. 92—5, 97; Melich-Eml. 366] || 1864: *Pad*. 1944: *Pad*. *Pad* uttya. *Padi* sikátor | 1944: *Podba*. *Drumu podbi*. *Uličora podbi* (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 246] || 1868: *Pad*. 1941: *Pad*. *Kispad*. *Padjuka* | 1941: *Padba*. *Padba* mika. *Uda* la *Padba* (Sztána) [KHn. 308, 310]. — A magyar *pad* 'dorsum collis planum; flacher Rücken eines Hügels' helynév *-ba* határozóragos alakja. A magyarókereki és az ördöngösfüzesi román változat a : o ~ o hanghelyettesítéssel átalakult forma, a sztánai magyar *Padba* a románba illabiális *a*-kkal került át.

Paloba. 1754: A' *Palloba*. 1820: *Paloba*. A' *Palubaba* | 1820: Pe *Paloba* (Baca) [EHAd. 46] || 1810: *Palló* | 1947: *Paloba* (Felőr) [SzDMon. V, 355, EHAd. 49] || 1864, 1944: *Palló* | 1944: *Paloba* (Árpástó) [SzDMon. II, 69; ErdMúz. L, 310, és ErdTudFüz. 197. sz. 32]. — A magyar *palló* 'ponticulum' köznévvvel alakult helynév *-ba* határozóragos formája. Az 1820. évi adat tanúsága szerint a magyarból románba átkerült határozóragos alakot a bacai magyarság már legalább a XIX. század elején visszakölcsonözthette.

Perečembea. 1946-ban végzett mezőségi gyűjtésem rendjén Magyarpalatánk jegyezttem le a címszóbeli román és a magyar *Perecsen* helynévalakot. Ezeknek egymáshoz való viszonya nyilvánvalóan csak az lehet, hogy a román forma egy magyar határozóragos *Perecsembe* helynévalak átkölcsonzésével keletkezett. — Az *-a* szóvégre nézve l. a *Bekimbea*, *Boršoserbea*, *Hidegkutrea* és *Kementsibea* címszó alatt mondottakat.

Pokolbã. 1731: *Pokol*. 1789: A *Pokolba*. 1937: *Pokolhid* | 1937: *Pokolba* (Nyíres) [ErdMúz. XLII, 257 és ErdTudFüz. 91. sz. 64]. — A magyar *pokol* 'infernus, Hölle' köznévből alakult *-ba* ragos helynév románba átkerült formája.

Popojaba. 1754: a *Popalyában*. A *Popojaban* | 1754: In Gura *Popojábi*. In *Popojaba* linge paro. 1794: In *Popajaba*. 1797: Un gurá *Popojába*. 1864, 1899: *Popojaba* (Vízszilvás) [EHAd. 52; PEŠTY, MgHn. XIV/2. 315a]. — A magyar *pap* 'sacerdos, parochus; Priester, Pfarrer' és az *áj* 'vallis; Tal' köznévvvel alakult magyar *Papája* helynév *-ba* helyhatározóragos alakja. Ez a teljesen elrománosodott Vízszilváson már 1754-ben előforduló román helynévalak a legrégibbi ilyen típusú helynévkölcsonzéses esetek közé tartozik.

Reskudba. 1754: A *Réz kutnál*. 1769: A *Rézkutba*. 1899: *Rézkut*. 1947: *Rézkut* | 1947: *Reskudba* (Vice, SzD.) [EHAd. 52]. — A magyar helynév a *réz* 'cuprum; Kupfer' és a *kút* 'fons; Brunnen' köznévből alakulhatott, bár az előtag esetében gondolhatunk a *rész* 'pars; Teil' köznévre is. A helyhatározóragos *Rézkutba* helynév már a magyar kiejtésben is tulajdonképpen *Rézkudba*-nak hangzott, s így érthetően a címszóbeli alakban került át a románba.

Rokot'aba. 1793: *A' Rakottyába.* 1941: *Rakottya* | 1941: *La Rokot'aba.* Parau *la Rokot'aba.* Marzine *la Rokot'aba* (Magyarókereke) [KHn. 93—5, 97, 100; Melich-Eml. 366]. — A magyar *rakottya* (~*rekettye*) 'siler; Bachweide' köznév *-ba* helyhatározóragos alakja.

Samozba. 1947: *Szamosbá* | 1947: *Samozba* (Felőr, SzD.) [EHAd. 49]. — Nyilván a *Szamos* folyónévnek a románba magyar *-ba* helyhatározóragos formában átkerült és onnan a magyarba visszakerült alakja. A mai magyar helynévi forma *á* véghangzója nyilván román nyelvi kölcsönhatással került be a román nyelvet második anyanyelvként beszélő felőri magyarság e helynévébe.

Sáralimba. 1754: *A' Sárájimba.* 1784: *A' Sárájimba.* 1937: *Sarájing.* *Sarájing* uttya | 1937: *Sárálimbá.* Drumu *la Sárálimbá*; Ulicá *lá Sárálimbá* (Nyíres) [ErdMúz. XLII, 254 és ErdTudFüz. 91. sz. 66]. — A címszóbeli román helynév az ismeretlen eredetű magyar *Sárájim* helynév határozóragos alakjának *j* : *l* hangcserével átkerült formája.

Sarastaliba. 1942: *Sárostele. Sárosteleji ut* | 1942: *Sarastaliba.* Drumu *la Sarastaliba* (Ördögkeresztúr) [BHn. 160]. — Bár támogató történeti helynévadatunk nincs rá, az 1942-ben lejegyzett magyar helynév egy *Sárostelek, illetőleg *a-zó* *Sáratelek (*sáros* 'lutosus; kotig' + *telek* 'ager et campus incultus; Wüste; unbebauter Acker' [vö. NySz., OklSz.]) helynévváltozat fejleménye lehet. Ez határozóragos alakban átkerülhetett a románba, s ottan keletkezett elalaktalanodott formájában visszahatva az eredeti magyar helynévváltozatra, hangalakjában ezt is megváltoztatta.

Simbokorba. 1769. *Sombokor.* 1779: *A Sombokorba.* 1831: *Sombokorba.* 1944: *Sombokor* | 1944: *Simbokorba* (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 248 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 33]. — A magyar *som* 'cornum; Kornelkirsche' és *a bokor* 'dumus; Gebüsch' főnévből alakult helynévi összetétel *-ba* helyhatározóragos formája.

Sözba. 1648: *Az Soosban.* 1686: *A Sósba(an).* 1822: *A Sósba.* 1823: *A Soosban.* 1825: *A Sosba.* 1849: *Sosba.* 1864: *A Sosbába.* 1941: *Sózsba* | 1822: *In Sosba* ketre *Teu.* 1864: *Pe Sosbá.* XIX. század közepe: *Lá Sosbá* gyin *szuz* (Mocs) [EHAd. 20, PESTY, MgHn. 22, 365b; MNy. XXXVII, 122—3] || 1643: *Sós.* 1947: *Sózsba* árka | 1947: *Päräu Šožbi* (Kismonostorszeg) [SzDMon. V, 196; EHAd. 50]. — A magyar *sós* 'salsus; salzig' köznévvvel alakult eredetibb *Sósföld, Sósmező, Sóspatak*-szerű helynévi összetételből jelentéstapadással kivált *Sós* helynév *-ba* határozóragos formája. A románság e ragos helynévalakot legalábbis a múlt század elején már használhatta, s aztán ugyane század derekán már a ragos alak visszakerült a magyarság helynévkincsébe is. Az 1864-ből való adatból ugyan a magyarban raghalmozásos alapalakra következtethetnénk, 1941 táján azonban az itteni magyarság a *Sózsba* alapalak mellett a határozóragos *Sózsbába* formával élt.

Savakutra. 1947: *Szavakut.* 1947: *La Savakutra* (Almásmálom) [EHAd. 46]. — A román *Sava* család- és a magyar *kút* 'fons; Brunnen' köznévvvel alakult magyar *Szavakút* helynév *-ra* határozóragos formája.

Sejkekutra. 1673: *Szőke kuttyanal.* 1898: *Szőjkekut* patak. 1947: *Szőjkekút* | 1947: *La Sejkekutra* (Almásmálom) [SzDMon. V, 120—1; EHAd. 46]. — A magyar *szőke*, régiségbeli és nyelvjárási *szőjke* (OklSz., MTsz.) és a magyar *kút* 'fons; Brunnen' köznévből alakult *Szőjkekút* ~ *Szőjkekút* helynév *-ra* helyhatározóragos alakjának átkölcsönzése.

Sekelbe. 1755: *A Székelbe* | 1754: *In Székellyben.* 1804: *In Szekellyben.* *La Szekelben* (Magyarborzás) [EHAd. 50]. — A viszonylag csak későbből adatható magyar *Székel* ~ *Székely* helynévről nem dönthető el, vajon a

székely 'siculus' nép-, esetleg a belőle alakult családnévből vagy pedig a *szék* 'stagnum, loca lutosa; Sumpf' és az *el(ü)* 'pars ulterior; entfemterere Seite' köznévvé összetételével formálódott helynév-e. Ez utóbbi eset olyan alakulat lenne, mint az *Erdély* országrész-név. A román jétlen *Sekelbe* alak inkább az utóbbi származtatásra utal, mert egy magyar határozóragos *Székelybe* alakból a románban inkább *Sekeibe* formát várnánk. Még ez utóbbi megfontolás esetében sem zárható azonban ki a *székely* nép-, illetőleg családnévből való származás, hiszen e népnévnek volt a régiségben s van ma is a nyelvjárásokban jétlen alakváltozata (*székel*) is.

Sikraba. 1850—60: *Szék.* 1947: *Szik* | 1947: *Sikraba* (Almásmálom) [EHAd. 46]. — A román helynév a kétszeres határozóragos át- és visszakölcsönzésnek érdekes esete. Az eredetibb magyar *i-ző Szik* helynév *-ra* határozóragos alakja *Sikra formában kerülhetett át a románba. Ezt feltehetőleg visszakölcsönözhetette a magyar lakosság úgy, hogy aztán a magyarban a ragtalan *Szik* alak mellett párhuzamosan a ragos *Szikra alak is élt. Ebből természetesen a magyar lakosság ajkán is határozói formában *-ba* helyhatározóragos *Szikrába* alak volt használatos. A továbbiakban aztán a magyar lakosság nyelvében a kettős alakból (*Szik* : *Szikra) ragtalan alakként az előbbi győzött, a románság nyelvében azonban a közben már átkerült kétszeres magyar határozóragos forma állandósult.

Silajbe. 1716: a' *Szilájba*. 1753: Az *Szilajban*. 1789: az *Szilájban*. 1804: A *Szilaj* n. Lábba | XIX. század közepe: *Szilájbe* (Kolozsorsa) [BHn. 112—5, 117, 119—20, 122—4]. — A magyar *szil* 'ulmus; Ulme' és az *áj* 'vallis; Tal' köznévből alakult kolozsorsai *Sziláj(a)* helynév román történeti és jelenkori adatai ezek: 1792: In *Szilája*. In *Szilaja*. 1864: *Silaja*. 1941: *Silaja* (i. h.). Az egyetlen múlt század közepi *Szilájbe* adatból tehát csak rövid életű kölcsönzésre lehet következtetni. A kolozsorsai román helynévanyagban van ilyen *-ba* határozóragos átkölcsönzés meg több más ilyenféle érdekes eset (l. előbb a *Häršamba* alatt és a Melich-Eml.-ben, 363—71).

Silba ~ Silbe ~ Silbea. 1730: Az *Szilba* nevű helyén. 1766: a Kis *Szilba* nevezetű Föld. 1813: a' *Szirba* nevű alsó Lábba, a' *Sirba* (!) nevű Felső Lábba. | 1807: In *Szilbe*. La *Szilbe* Szubt Pogyeréj. 1899: *Silba* (Szentmargita, SzD.) [EHAd. 52] || 1759: A *Szilben*. 1946: *Szil* | 1946: *Silbea* (Magyarpalatka). A helynévként használt m. *szil* 'ulmus; Ulme' köznévvé magyar *-ba* határozóragos formájából átkölcsönzött román helynév-formaként inkább régebbi *Silba* alakot várnánk, s helyette mégis előbbrolé idézhető a magashangú *Silbe* alak. Ebből arra következtethetünk, hogy a szentmargitai magyarság nyelvében egy időben párhuzamosan együtt élhetett a régebbi mélyhangú és az újabbnak tekinthető magashangú ragos forma. Az átkölcsönzött kettős román helynév-változat alkalmasint egy ilyen, az átadó nyelvben a múlt században meglevő ejtésbeli ingadozás visszatükrözöttéjének tekinthető. Az 1813-ból idézett *Szirba* alakváltozat alkalmasint csak a tollbamondással író forrásszerkesztő kezétől, a hasonhelyi (homorgan) képzésű *l* és *r* felcserélése és esetleg a *sirba* táncnév alaki hatása révén került bele a forrásba.

Silbe. A Nagyenyed környéki Magyarbagóról egy főként román helynév-alakot tartalmazó keltezetlen, de 1850—1860 közötti időre tehető forrásból ismert *Szilbé* helynév nyilván a magyar *szél* 'confinium, finis; Gegend, Grenze' köznévvé *i-ző szil* formájának *-be* határozóragos alakja. A helynévre ugyaninnen az előbbi századból a következő magyar alakot idézhetjük: 1764: A *Szélben* [az adatokat l. EHAd. 3].

Siložba. 1769: *Szilos*. 1864: *Szilas*. 1944: *Szilas*. *Szilazsbüke* | 1944: *Siložba*. Päräu *siložbi*. Fäzetu *silojbi* (o : *siložbi*) (Ördöngösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 250 és ErdTudFüz. 180. sz. 35] || 1899: Lá *szilosba* (Szamosújvárnémeti, SzD.) [EHAd. 52]. — A magyar *szilas* ~ *szilos* 'ulmis copiosus; reich an Ulmen' köznévből alakult határozóragos magyar *Szilosba* (o : *Szilozsba*) helynév átkölcsönzése.

Solomba. 1754: A' *Szalvánban*. A' *Szalványba*. 1947: *Szelvány* | 1947: La *Solomba* (Almásmálom) [EHAd. 46]. — A magyar *aszal* 'torreo; trocken, rösten' ige deverbális *-vány* névszóképzős származékából a magyarban szóeleji szóhatártévesztéssel alakult a magyar *Szalvány* helynévváltozat olyan formán, hogy az eredeti helynév szókezdő *a*-ját határozott névelőnek fogták fel (vö. pl. *Amadéfalva* > *Madéfalva*). Ez a rövidült alak került át *-ba* határozóragos formában a románba. Megjegyzendő, hogy az 1754-ből idézett adat tanúsága szerint az eredetibb magyar nyelvjárási ragos alak a *Szalvám*ba, sőt esetleg *Szalbám*ba lehetett; ennek az alaknak a románba való átkerülése, úgy látszik, a magánhangzók vonatkozásában hanghelyettesítéssel, illetőleg a β hatására hasonlással volt kapcsolatos.

Surdukaba. 1732: az *Szurdokáb(an)*. 1788: A *Szurdokajban*. 1942: *Szurdukáj* : *Szurdukába*. *Szurdukáj*torka. *Szurdukáj*feneke | 1770: „In *Szurdukába* in Fedset a Fiak irtottak egy darab kaszálot”. 1942: *Surdukaba*. Gura *Surdukáb*d'i. Fundu *Surdukáb*d'i (Páncélcseh) [EHAd. 51; DHn. 56, 60]. — Érdekes, hogy a *szurdok* 'angulus, latebra; heimlicher Winkel' és az *áj* 'vallis, Tal' köznév összetételével alakult *Szurdukáj* ~ *Szurdukáj* helynévnek alkalmasint román nyelvi hatásra a magyarban is már 1732 táján keletkezett *Szurduka* formája, s a feltehetőleg eredetibb *Szurdukáj csak a század végéről mutatható ki, akkorról, amikor jelentkezik már a románba átkerült helyhatározóragos alak is.

Telegbe. A régi szolnok-dobokai Dellőapáti román helynévanyagából idézhető 1804-beli *In Telegbe* helynévi adatban [EHAd. 47] a magyar *telek* 'ager et campus incultus; Wüste, unbebauter Acker (?)' *-be* helyhatározóragos alakja őrződött meg. 1864-ben ugyanonnan ismert *Telegd* (SzDMon. III, 261) alighanem a címszóbeli névalak tudálékos visszamagyarítása.

Teret'ibe. 1727: *Terethe*. 1732: *Teréte*. 1747: *Tereti*. 1825: *Teréte*. 1958: *Teréte* | 1958: *Teret'ibe* ~ *Teret'ebe* (Szék) [SzDMon. VI, 423—4; EHAd. 52; az 1958-ból való adatokat JANITSEK JENŐ volt szíves helyszíni gyűjtéséből rendelkezésemre bocsátani]. — Az ismeretlen eredetű magyar *Teréte* helynév *-be* határozóragos alakja. A jétlen magyar alakkal szemben az átkölcsönzött román helynévi formában a *t'* kétségtelenül román nyelvjárási fejlemény. A mezősgéi román nyelvjárás különben nagymértékben jésítő jellegű.

Tohelbe. A régi szolnok-dobokai Dellőapáti helynévanyagában 1804-ből ismerjük az *In Tohelbe* adatot [EHAd. 47]. Mint az 1864-ből idézhető *Tóhelybe* írásváltozat is mutatja, a címszóbeli helynévalak a magyar *tó* 'lacus; See' és a *hely* 'locus; Ort' köznévvvel alakult *-be* határozóragos helynévkölcsönzés eseteinek tekinthető.

Varbá. 1765: *Vár*. 1947: *Várba* | 1947: Pe *Varba* (Várkudu) [SzDMon. IV, 533; EHAd. 52]. — A magyar *vár* 'fortalitiun; Burg, Festung' köznév a magyar helynévi használatból *-ba* helyhatározóragos alakban került át a románba; az 1947. évi magyar adat tanúsága szerint onnan ezt a ragos alakot kölcsönözte vissza a várkudui magyarság.

Veret'ibea. 1766: *Verétej.* 1766: *Veréte.* 1779: *A Verétebenn.* 1944: *Veréte.* *Veréte* ajja. *Veréte* teteje | 1944: *Veret'ibea.* Su *veret'ibea.* D'alu *veret'ibea.* (Ördögösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 252 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 37]. — Az ismeretlen eredetű *Veréte* helynév magyar határozóragos formájának átvétele. A román szóvégi *-a* nyilván nőnemű artikulus (így i. h.).

Vigbe. 1891: *Végd(ülő).* 1941: *Vig.* | 1941: In *Vigbe* (Kalotadámos) [KHn. 46, 48]. — A magyar *vég* ~ nyelvjárási *víg* 'finis, extremitas; Ende' köznév *-be* helyhatározóragos alakjának átvétele. A helynév valóban a dámosi határ szélének egy részére vonatkozik (l. i. m. 47. lapján levő térkép 101. számát).

Zedembe. 1766: *Zsédén.* 1864: *Kis-Zsédén.* Nagy *Zsédén.* 1944: *Zsédén.* *Kizzsédem.* *Nazzsédem* | 1944: *Zedembe* mniku. *Zedembe* mare (Ördögösfüzes) [ErdMúz. XLIX, 221, 237, 244, 252 és ErdTudFüz. 180. sz. 6, 22, 29, 37]. — Az ismeretlen eredetű magyar *Zsédén* helynév *-be* határozóragos alakjának átkölcsönzése.

3. Az itt fennebb külön-külön elemzett Isztambul-típusú helynévadatok részletlanulásainak összegezése során elsőként arra kell ráirányítanom a figyelmet, hogy a magyarból románba a helynévek szinte kizárólag *hol?*, illetőleg *hová?* kérdésre felelő *-ba*, *-be* helyhatározóragos formában kerültek át. Ezzel kapcsolatban szükségesnek tartom megjegyezni a következőket:

Elégge ismeretes, hogy a *hol?* kérdésre felelő eredetileg *-ban*, *-ben* ragos határozói alakok nemcsak az erdélyi, de más magyar nyelvjárásokban, sőt a köznyelvben is csaknem mindenütt szinte teljesen elavultak (a nyelvjárásokra nézve l. HORGER, MNyj. 125); így a *hol?* kérdéses *-ban*, *-ben* helyhatározók ma a kiejtésben egybeesnek a *hová?* kérdésre felelő *-ba*, *-be* ragos helyhatározókkal. Érthető tehát, hogy a magyarból az erdélyi román helynévkincsbe is csak *-ba*, *-be* helyhatározóragos helynévalakok kerülhettek át, és természetesen csak ilyen ragos helynévi formákat kölcsönözhetek vissza a románból és láthattak el helyhatározói használatban újra inessivus-ralgal az erdélyi magyar nyelvjárások is. Az e típusba tartozó eddig ismeretes esetek legtöbbje ilyen *-ba*, *-be* ragos formában átkölcsönözött helynévalak. Mindössze egy település, Almásmálom jelenkori helynévanyagából tudunk négy csak *hová?* kérdésre felelő *-ra*, *-re* sublativus-ragos kölcsönzéses esetet kimutatni (l. fennebb a *Hidekutrea*, *Oroskutra*, *Savakutra*, *Sejkekutra* címszót). Jóllehet a *-ra*, *-re* ragos átkölcsönzéses alakok számát az ezutáni helynévgyűjtés majd szaporíthatja, nagy valószínűséggel állítható, hogy a további kutatás is majd többségében inessivus-illativus és nem sublativus-ragos átkölcsönzéses formákkal gyarapítja ilyenmű adatainkat, hiszen a magyarban jóval gyakoribb a helynéveknek inessivus-illativus, mint sublativus-ragos használata. Számomra feltűnő ugyan, de az egyes címszók alatt mondottak értelmében talán kielégítően megmagyarázható az, hogy ugyanazon település román helynévkincsében a magyar *-ra* ragos helynévalaknak kétszer *-ra* (*Savakutra*, *Sejkekutra*), egyszer *-ră* (*Oroskutrá*), egy esetben pedig *-rea* szóvég felel meg. (A valószínű magyarázatot l. az egyes címszók alatt.) A történeti adatok között nem akadtam egyetlen ilyen *-ra*, *-re* ragos átkölcsönzéses alakra sem.

4. Ha aztán képzeletben térképre vetítjük az eddigi kutatás eredményeképpen előkerült ilyen típusú adatokat, és tekintetbe vesszük a vizsgálódásunk körébe vont ilyen jellegű helynévadatok előfordulását, illetőleg az egyes ilyen

típusú adalékokat szolgáltató pontok népi összetételét, gondolom, mind nyelvföldrajzi viszonylatban, mind pedig az át-, illetőleg visszakölcsönzés nyelvi körülményeinek vonatkozásában figyelemre méltó észrevételeket tehetünk.

A máig ismert adatok arra mutatnak, hogy az itt tárgyalt típusúba tartozó át-, illetőleg visszakölcsönzéses helynévformák elterjedési területe nyugaton Kalotaszeg egyik legnyugatibb pontja (Magyarókeréke), kelet felé a Nagyszamos mentének Bethlentől nyugatra eső szakasza, a Mezőségnek a Nagy- és Kisszamos meg a Maros közé eső része, a Kisszamos mente, illetőleg a beletorkolló Dobokai meg Borsa völgy vidéke. E nyelvföldrajzi területtől kissé elkülönödve délebbre, Nagyenyed és Balázsfalva táján is van néhány olyan település, ahonnan a történeti és jelenkori anyagból *-ba*, *-be* ragos helynévadatok kerültek elő. Az itt vizsgált típusba tartozó helynevek földrajzi elterjedésének ez a körülhatárolása korántsem tekinthető véglegesnek. Teljesen valószínű, hogy az ezutáni levéltári és helyszíni gyűjtőmunka az itt rögzített nyelvföldrajzi kereteket jelentősen szétfeszíti dél-délkeleti irányban a Marostól délre a Küküllők felé, délnyugatra a régi Hunyad megye, sőt északnyugatra a Szilágyság és Szatmár vegyes román—magyar lakosságú részei irányába is.

5. A vizsgált helynévkölcsönzéses típus nyelvföldrajzi elterjedése mellett érdemes figyelmet szentelni az át-, illetőleg visszakölcsönzés nyelvi körülményeire is. Az előbb körülhatárolt területen olyan vegyes, magyar—román településpontokról származnak adataink, ahol a magyarság évszázadok óta szoros gazdasági, társadalmi, sőt rokonsági kapcsolatban él a románsággal. Ennek természetes velejárója az olyan jellegű kétnyelvűség, amelyben a román lakosság számbeli túlsúlya miatt a két nép érintkezésében a román nyelv sokkal inkább a mindennapi érintkezés nyelve, mint a magyar. Ennek pedig természetszerű következménye, hogy e településpontok magyar lakossága az esetek többségében valóban olyan értelemben kétnyelvű, hogy egyformán beszélí anyanyelvét és a román nyelvet, a számbeli túlsúlyban levő románság viszont legfeljebb ért, de — az esetek többségében — jóval gyengébben beszél magyarul, mint románul a magyar. Véleményem szerint elsősorban éppen a románságnak ez a csekély mérvű magyar nyelvtudása az oka annak, hogy a magyarok egymás közti magyar beszédében szinte kizárólag helyhatározóragos alakban hallott helynévi formák átkerültek a románság nyelvébe. Minthogy pedig az ilyen helynevek sok esetben már a magyarság ajkán is különböző okokból annyira elalaktalanodtak, hogy eredeti értelmük teljesen elhalványult, mikor ezek a helynevek a románba átkerültek, nyitva állott a teljes és gyakran olyan mérvű további nyelvi átformálódásra az út, amely a magyar ragos alakban átkerült helynevet a románság ajkán az eredeti magyar helynévalakhoz képest sokszor a felismerhetetlenségig elváltoztatta. A romános helynévalakoknak magyarba való visszakerülése leggyakrabban a helynevek elalaktalanodásának éppen ezen a fokán következett be úgy, hogy a románság és magyarság mindennapos — többnyire — román nyelvű érintkezésében használt ilyen elalaktalanodott helynévformák a magyarság egymás közötti magyar beszédébe is könnyen átcúsztak. Egészen természetes, hogy például a magyar beszélő számára értelmetlen *Husduba* (< magyar *Hosszúba*), a *Kriszajba* (< magyar *Kőrishajba*), vagy még inkább az ismeretlen eredetű *Ketserbe* (< magyar *Kecerbe*) helynévalak már a magyar beszélő számára is toldalék nélküli alapformának tetszhetett, s ezért a beszélgetés során magától értető-

dően ragozott *Huszdubába* és *Krisájbába*, illetőleg *Kecerbé(k)* alakban élt velük. Még ha valamennyire világos alapszóból származó helynévalakról volt is szó, mint például a marosdécei román *Malomba* esetében, a helynév eredeti jelentésének elhalványulását a magyar beszélő számára nagymértékben elősegíthette, hogy a szóban forgó helyen álló *malom* eltűnt, s így a helynév elsődleges jelentése a románban hallott *Malomba* (olv. *Málombá*) ragos alakban könnyen elfakulhatott, sőt adott időpontban a magyar beszélő tudatában teljesen el is mosódhatott. Nem feltűnő tehát, hogy az ilyen formában visszakölcsönzött helynevet aztán a magyar beszélő újabb toldalékkal látta el, azaz például *hová?* vagy *hol?* kérdésre felelve *Malombába* formában használta.

Ritka esetként arra is hivatkozhatom, hogy az ilyen helynévkölcsönzést elősegíthették egy harmadik nyelvből, az erdélyi szászból átkerült helynévalakok is. Például a szásznýiresi román *Fernehaba* (< magyar *Ferhonába*), *Kolimba* (< magyar *Kojimba* ~ *Kojingba*), illetőleg *Saralimba* (< magyar *Sarájimba* ~ *Sarájingba*) helynév esetében feltehetőleg a magyarban szászból kölcsönzött és már itt elalaktalanodott helynevekről van szó. Az át-, illetőleg visszakölcsönzések nyelvi körülményeinek vizsgálata tehát mindenképpen a kétnyelvűséget jelöli meg az itt vizsgált kölcsönzések helynévtípus kialakulásának kedvező feltételeként. A kétnyelvűség körülményei között, úgy látszik, érdekesen mindig az egyik, az átvevő fél csak gyengébben érti az átadó nyelvet. Ez teszi lehetővé az egyébként is egyes helyneveknek a ragozó nyelvből hajlító nyelvbe ragos formában való átkerülését.

• Az itt bizonyos mértékig, gondolom, megnyugtató módon tisztázódott (de később, éppen e fejtegetések hiányosságainak kitöltése után majd véglegesen is tisztázódó) kérdések mellett érdekes szemügyre vennünk a szóban forgó típusú helynévkölcsönzések esetek időbeli jelentkezését is. Ezzel kapcsolatban már mindjárt előljáróban meg kell jegyezmem, hogy az ilyen típusú helynévkölcsönzések adatok legnagyobb részével ugyan csak az utóbbi évtizedek új módszerű erdélyi magyar helynévkutatása ismertetett meg, mégis az ilyenféle magyarból románba való átkölcsönzésre, sőt a románból magyarba való visszakölcsönzésre is vannak több mint két százados levéltári adataink is. Úgy vélem, nem érdektelen az okleveles jelentkezés évréndjében települési egységenként a következőképpen csoportosítani az eddig ismert legrégebbi — XVIII—XIX. századi — adatokat:

A) A magyarból románba átkerült történeti helynévadatok: 1747: Kolozsborsa (1).⁶ — 1754: Magyarborzás (2), Vízszilvás (1). — 1764: Páncélseh (2). — 1767: Mocs (1). — 1770: Páncélseh (1). — 1775: Buza (1). — 1781: Mánya (1). — 1782: Forró (1), Marosgezse (1). — 1794: Buzásboocsárd (1). — 1804: Magyarköblös (1), Dellőapáti (1). — 1807: Szentmargita (1). — 1820: Baca (2). Csicsómihályfalva (2). — 1822: Mocs (1). — 1832: Novaj (1). — 1834: Göc (1). — 1844: Csomafája (1). — XIX. sz. közepe: Kolozsborsa (1). — 1850—60: Magyarbagó (1). — 1864: Csicsómihályfalva (1), Dellőapáti (1), Kolozsgyula (1), Magyarársárd (1), Mezőuraj (1), Szépkenyerűszentmárton (1). — 1896: Szásznýires (1). — 1899: Szamosújvárnémeti (1).

B) A románból magyarba visszakölcsönzött helynevek történeti adatai: 1730: Szentmargita (1). — 1767: Mocs (1). — 1782: Forró (1). — 1816: Kolozsgyula (1). — 1820: Baca (1). — 1826: Buzásboocsárd (1). — 1854: Magyar-

⁶ A ()-be tett szám az előforduló helynévesetek számát jelzi.

köblös (1). — 1864: Magyarsárd (1). — 1885: Ördögkeresztúr (1). — 1898: Szépkényerűszentmárton (1).

A többi, fennebb részletesen elemzett adalék mind az 1930—1947 között végzett, tehát jelenkori helynévgyűjtő munka eredményeként vált ismertté.

A történeti adatok időbeli jelentkezésének szemléltetése céljából itt közölt felsorolásból látható, hogy az e típusba tartozó első helynévkölcsonzési adatok csak a XVIII. század harmincas éveitől mutathatók ki. A levéltári forrásokban — érdekesen — valamivel előbb jelentkeznek a románból magyarba visszakölcsonzótt, tehát másodlagos kölcsonzéses alakok, mint a magyarból románba átkerült helynevekre vonatkozók: az első románból visszakölcsonzótt helynévre ugyanis fennebb 1730-ból, az első magyarból románba átkerültre meg csak 1747-ből idézhettem történeti adatot. A románból magyarba visszakerült másodlagos helynévkölcsonzéses alakoknak valamivel előbb való okleveles jelentkezése olyan esetlegességnek látszik, amely az alig másfél évtizedes időbeli különbség miatt egyáltalában nem feltűnő. Nem kétséges azonban, hogy a magyarból románba való elsődleges kölcsonzésnek már 1730 előtt meg kellett történnie. E meggondolás alapján az ilyen típusú helynévkölcsonzés kezdőkorát a XVIII. század első felére kell tennünk. A térbeli jelentkezéssel kapcsolatban érdekesen és érthetően jellemző, hogy a történeti adatok mindegyike, mind a magyarból románba, mind pedig az innen magyarba visszakerült adatok valamennyije az erdélyi magyar szórványok területéről: a Mezőségről, valamint Balázsfalva és Nagyenyed környékéről való. Az itt jelzett területen kívül eső egyetlen pont, a kalotaszegi Magyarsárd is olyan szórvány jellegű település, amely már a múlt század közepén a teljes elrománosodás útján volt.

7. Arra nézve, hogy az itt tárgyalt típusú átkölcsonzés és visszakölcsonzés kétségtelenül a kétnyelvűség feltételei között jelentkezett, a fennebb részletezett pozitív bizonyítékokon kívül azt a megfigyelésemet is közölhetem, hogy ilyen át-, illetőleg visszakölcsonzéses adatot egyet sem tudok idézni olyan pontról, ahol a magyarság az őt környező vegyes lakosságú vagy pedig teljesen román környezetben nyelvsziget szerűen, de egységes magyar nyelvközösségben éli a maga nyelvi életét. Például a Lápos-menti Domokoson (SzD.), ezen a jellegzetes nyelvjárászigeten, a Dés közelében csaknem teljesen egyenű lakosságú Magyardécsén vagy a Beszterce közelében fekvő, ugyancsak magyar nyelvjárászigetként számon tartott Zselyken a helyszíni kutatás (s természetesen a levéltári sem!) egyetlen át-, illetőleg visszakölcsonzéses helynévadatot sem vetett, illetőleg nem is vethetett felszínre. Az előbb elmondottak alapján ugyanis egészen érthető, hogy az átkölcsonzéses jelenségek kifejlődésére jobbra csak két népnek egy településen belül való huzamos együttélése esetén van meg a nyelvi lehetőség.

8. A vizsgált helynévkölcsonzési típus tárgyalásával kapcsolatban tett megállapítások után még a következő valószínű feltevésem kell közölnöm: Nem kétséges, hogy az ezutáni levéltári és helyszíni kutatás majd jelentősen szaporíthatja az e helynévkölcsonzési típus körébe vonható helynévesetek számát, és még jobban kiszélesítheti e típus tér- és időbeli határait. Számomra valószínűnek látszik az is, hogy az eddig csak a román és a magyar nyelv viszonylatában jelentkező ilyen helynévkölcsonzési esetek a továbbiakban

Erdélyben, majd a szász és magyar, illetőleg a szász és a román nyelv vonatkozásában is kimutathatók. Ahhoz azonban, hogy e kérdésben további megállapításokra juthassunk, nyilvánvalóan nagyarányú levéltári és főként helyszíni gyűjtőmunkára van szükség. Csak ez teheti a mainál jóval pontosabbá a magyar, román, sőt esetleg majd a szász nyelvi kölcsönhatás vonatkozásában is olyan figyelemre méltó *I s z t a m b u l*-, illetőleg *M a l o m b a - t í p u s ú* helynévkölcsönzésre vonatkozó ismereteinket.⁷

SZABÓ T. ATTILA

Über die Entlehnung von Ortsnamen von Typ *I s t a m b u l* bzw. *M a l o m b a*

Der Aufsatz untersucht jene Art der Entlehnung von Ortsnamen, wo die entlehrende Sprache einen Ortsnamen mit Präposition oder mit Adverbialsuffix als eine Wortform in Nominativ auffaßt und diese dann mit ihren eigenen Suffixen weiterbildet. So entstand aus dem ungarischen Ortsnamen *Malom* (Mühle) und dem beigefügten Inessiv-Illativ-Suffix *-ba* (in) nach seiner Entlehnung ins Rumänische das Wort *Malomba*. Es wurde später sogar in dieser Form ins Ungarische zurückentlehnt und hat gelegentlich auch wieder das Suffix *-ba* aufgenommen: *Malombába* (nach *Malomba*).

Verfasser führt zuerst die Wörter an, welche aus der ungarischen Sprache in Siebenbürgen in ihren mit Adverbialsuffixen versehenen Formen ins Rumänische übergingen und von dort gelegentlich wieder ins Ungarische rückentlehnt wurden. Er analysiert in 73 Wortartikeln sein Beispielmateriale, das er aus den Sprachdenkmälern und den heutigen Mundarten gesammelt hatte. Die Wortartikel folgen in alphabetischer Reihenfolge der Titelwörter nacheinander.

Nach der Darstellung und Analyse der Belege kommt Autor zu einigen wichtigen Folgerungen. Er weist darauf hin, daß die ungarischen Ortsnamen meist mit dem Suffix *-ba*, *-be* ins Rumänische übergingen; was sich eben mit dem recht häufigen Vorkommen dieser adverbialen Form in der Umgangssprache erklären läßt. Er führt Varianten mit der Endung *-ra*, *-re* nur in vier Fällen an. Die Ursache dieser Erscheinung findet er darin, daß im Ungarischen die Hauptwörter mit Inessivsuffixen auch im allgemeinen viel häufiger sind, als die mit Lativsuffixen.

Er grenzt das Sammelgebiet dieser Belege auch in sprachgeographischer Hinsicht. Er führt dabei aus, daß derartige Ortsnamenentlehnung nur unter der Bedingung der Zweisprachigkeit möglich ist. Es kann besonders in dem Falle vorkommen, wenn in einer Gemeinde Ungarn und Rumänen in enger wirtschaftlicher, sozialer und verwandschaftlicher Verbindung miteinander stehen. Die entlehrenden Rumänen fühlen die mit Adverbialsuffix versehene Form als undekliniert, da sie der ungarischen Sprache nicht vollständig im Besitze sind. Von den Ungarn dagegen wird das Wort deshalb rückentlehnt und mit ungarischen Suffixen versehen, da das Volk infolge seiner entstellten Lautgestalt in ihm nicht die suffigierte Form eines ungarischen Wortes erkennt.

Bei der Untersuchung der Belege kommt Verfasser in Bezug auf die Zeitfolge des Vorkommens zu diesem Schluß, daß die ersten ungarischen

⁷ Magyar—szlovák viszonylatban egy hasonló példát l. KÁLMÁN: MNy. XL, 232.

Wörter mit beigefügten Suffixen in die rumänische Sprache erst in der ersten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts aufgenommen worden sind. Auch die Rückentlehnung wurde bald darauf begonnen, wir besitzen einen Beleg dafür schon aus dem Jahre 1730. Zum Schluß macht uns der Verfasser darauf aufmerksam, daß ähnliche Ortsnamen-Entlehnungen nicht nur zwischen der ungarischen und rumänischen Sprache, sondern auch zwischen der siebenbürgisch-sächsischen und ungarischen, bzw. zwischen der sächsischen und rumänischen vor sich gegangen sind.

A. T. SZABÓ